

רבי אלעזר אמר — נגזרי חשיב, ודקא קשיא לך דאשה נרענת, תנא שלשים ושלס מטאות חשיב נחד גברא זנהעלם אחד, ותנא אשה נרענת ופסא ומילה לסיומניהו לכריתות. והנפש אשר תעשה ביד רמה — נעזובה וזה הכמוס מדנה. מה עבודה זרה שב ואל תעשה — וחיזינן על זדונו כרת ועל שגגתו מטאת, כדכמיז

שב ואל תעשה — שזדונו כרת ושגגתו מטאת.

ארבעים חסר אחת הן — לימני שנעים ותמש כריתות. תנא שגגת שבת — דקטור שהיוס מול, וזדון מלאכות — שידוע שמלאכות הללו אסורות בשבת. דאי נמי ניזיד לכוליה אבות מלאכות — אינו חייב אלא אחת, דליכא אלא חדא שגגה. וממתינין כתר חיוז מטאת נקטיניהו לכריתות. הנה שהיא אחת — דכמיז: "ועשה מאחת מהנה", והוא ליה למיכתב "אחת מהנה", מלי "מאחת"? משמע פעמים שחייב מעצירה אחת "הנה" כלומר כמה מטאות, ומ"הנה" מעצירות הרבה, מטאת אחת. שגגת שבת וזדון מלאכות — ועשה מלאכות הרבה, אינו חייב אלא אחת. וזדון שבת — יודוע שהיוס שבת. ושגגת מלאכות — דאינו יודע שמלאכות הללו אסורות, אכל יודע מלות שבת דנדר אחד, כגון ידוע דמפטר מיהא מחד חיונא מטאת, דאי נמי שגג אף במלאכות מחייב חדא. אכל שגגת מלאכות דליחייב בכל חדא ותדא — לא פסיקא ליה, דזימנין דמיפטר מהך חיונא, כגון שגג אף בשבת, דהעלם זה וזה מידו, ולאמרינן במסכת שבת (ג,ב) דלא מחייב אלא חדא. והכי מסתברא דנשגגת שבת קמיירי, מדחשיב גבי עבודה זרה בממתינין חדא ותו לא, מכלל דנשגגת עבודה זרה וזון עבודות קמיירי. דאי בשגגת עבודה זריכא ארבע מטאות צארע עבודות: זינא וקטור ויטין והשתמוה. הרי לבו לשמים — דאי נמי צניח עבודה זרה השתמוה לשמים — לאו אסורא ענד, וליכא מטאת. הכי גרסינן: אי דלא קבליה עליה באלוה לאו כלום הוא — דיון דלא נעשה לשם עבודה זרה, השתמוה ידידיה ללא כלום היא. אלא — השתמוה לעבודה זרה מאהנא אלס ומירמלא אלס, דסנר מותר לעבוד עבודה זרה מאהנא ומירמלא. חזון מלאכות קרי משמתינן לעבוד.

תוספות

קדשי"א לא כתיב כרת, והיכי משכחת בה חיוב חטאת! ויש לומר: דכיון דכתיב כרת אמשכב

זכור — הוי ליה שני לאוין וכרת אחד.

לסיומניהו לכרליתות — תימה: אם כן ליחשוב נמי הביא זכור עליו והביא בהמה עליו!

לְרַבִּי עֲקִיבָא — אֵינוֹ חַיִּיב אֶלָּא אַחַת, דִּמְחַד קָרָא נְפִיק לִיהּ: **”אֵת זְכָר לֹא תִשָּׁבֵב”**, קָרַי בֵּיהּ: **”לֹא תִשָּׁבֵב!”** — אֶלָּא רִישָׁא רַבִּי יִשְׁמַעְיֵאל, וּבַמִּגְדָּף סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי עֲקִיבָא. — אֵי הָכִי, נִיחַנְי נְמִי: הֵבָא עַל הַבְּהֵמָה וְהֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו! — הָא אָמַר אַפְיִי: הֵבָא עַל הַבְּהֵמָה וְהֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו, אֶף לְרַבִּי יִשְׁמַעְיֵאל אֵינוֹ חַיִּיב אֶלָּא אַחַת, דְּכִי פְתִיב קָרָא — בְּגַבְרִי פְתִיב. רַבִּי אֱלֶעָזָר מְשַׁמֵּיהּ דְּרַב אָמַר: תֵּנָא תֵּנִי שְׁלָשִׁים וְשְׁלָשׁ חֲטָאוֹת, וְתֵנִי שְׁלַשׁ כְּרִיתוֹת לְסִיּוּמֵינְהוּ בְּכָרִיתוֹת. דְּקִתְנֵי סִיפָא: פְּסַח וּמִילָה בְּמִצּוֹת עֲשֵׂה; פְּסַח וּמִילָה אִמְאֵי קִתְנֵי לְהוּ? וְאִיתִימָא לְאִיתוּנִי קִרְפָן עָלֶיהוּן, מִי מֵיִיתִי? וְהִתְנַּנָּא: **”הוֹקֵשָׁה פֶל הַתּוֹרָה פּוֹלָה לְעִבּוּדָה זָרָה, דְּכִתְיִב: ”תּוֹרָה אַחַת יְהִיה לָכֶם לְעוֹשֶׂה בְּשׁוּגָה. וְהִנְפֵּשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בַּיַד רְמֵה”**, מַה עִבּוּדָה זָרָה שָׁב וְאֵל תַּעֲשֶׂה, אֶף כָּל — שָׁב וְאֵל תַּעֲשֶׂה! אֶלָּא לֹא שָׁמַע מִינָהּ: תֵּנָא שְׁלָשִׁים וְשְׁלָשׁ חֲטָאוֹת מֵאן דְּעָבְדֵי בְּשׁוּגָה, וְהָדָר תֵּנָא שְׁלַשׁ כְּרִיתוֹת לְסִיּוּמֵינְהוּ לְכָרִיתוֹת, שְׁמַע מֵינָהּ.

ג **”הַמְחַלֵּל אֵת הַשֶּׁבֶת”**. אָמַרִי: שֶׁבֶת ׀ אֲרַבְעִים חֲסַר אַחַת הוּוּיִן! אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: תֵּנָא שְׁגַגַת שֶׁבֶת וְזוּדוֹן מְלָאכוֹת, דְּלֹא מְחַיִּיב אֶלָּא חֲדָא, דְתֵנַּנְיָא: **”הֵנָּה” שְׁהִיא “אַחַת”** — שְׁגַגַת שֶׁבֶת וְזוּדוֹן מְלָאכוֹת. —וְנִיתְנֵי זְדוֹן שֶׁבֶת וְשְׁגַגַת מְלָאכוֹת, דְּמְחַיִּיב אֲרַבְעִים חֲסַר אַחַת! דְתֵנַּנְיָא: **”אִיִּן עֲשֵׂה מְאַחַת מִהֵנָּה”** — פְּעָמִים שְׁחִיִּיב אַחַת עַל פּוֹלָן, וּפְעָמִים שְׁחִיִּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, דְתֵנַּנְיָא: **”אַחַת” שְׁהִיא “הֵנָּה”** — זְדוֹן שֶׁבֶת וְשְׁגַגַת מְלָאכוֹת! — תֵּנָא, שְׁגַגַת שֶׁבֶת וְזוּדוֹן מְלָאכוֹת עֵדִיפָא לִיהּ, דְּמַחְטָאת מִיָּהּא לֹא מִיפְטַר. **”וְכֵן אָתְּהּ מוֹצֵא גַבֵּי עִבּוּדָה זָרָה, דְּקִתְנֵי שְׁגַגַת עִבּוּדָה זָרָה וְזוּדוֹן עִבּוּדוֹת. שְׁגַגַת עִבּוּדָה זָרָה הֵיכִי דְמֵי? אִילִימָא דְעָמַד בְּבֵית עִבּוּדָה זָרָה וְסָבַר בֵּית הַכִּנֶּסֶת הִיא וְהִשְׁתַּחֲוָה — הָרִי לְבוֹ שְׁמַיִם! וְאֶלָּא דַחְזָא אַנְדְרַטָא וְסָגִיד לֵהּ; אִי דַקְבְּלִיהּ עָלֶיהּ בְּאֱלוֹהַּ — בַּר סִקִּילָה הוּא, וְאִי דְלֹא קִבְּלִיהּ בְּאֱלוֹהַּ — לָאו מִיָּדִי הוּא! — אֶלָּא מְאַהֲבָה וּמִרְאָהּ. —הֵנִיחָא לְאַבְיִי דְאָמַר חֲתִיב, אֶלָּא לְרַבָּא דְאָמַר פְּטוּר, מֵאִי אִיפָּא לְמִימַר?**

ואילו לר' עקיבא אינו חייב אלא חטאת אחת, דמחד קרא נפיק ליה [שנאוחו כתוב יוצא 17]. שמה שנאמר "את זכר לא תשכב", קרי ביה [קרא 10] גם: **לא תִשָּׁבֵב! אלא** כך צריך לומר: רישא [תחילתה של המשנה] היא שיטת ר' ישמעאל, הסבור שיש שתי חטאות כבא על הזכור ובמביא את הזכר עליו, אבל בענין מגדף סבר לה [טבור הוא]

כשיטת ר' עקיבא. ומקשים: אי הכי [אם כך] שמשנה זו היא שיטת ר' ישמעאל, הלמד אזהרה לנשכב מ"לא יהיה קדש" (דברים כג, יח), ניתני נמי [שישנה גם כן] שתי כריתות (פרדות לגבי בהמה: הבא על הבהמה (מ"ובכל בהמה לא תתן שכבתך", ויקרא יח, כג), והביא בהמה עליו (מ"לא יהיה קדש")! ודוחים: הא [הר"ן] כבר אמר אב"י: **הבא על הבהמה והביא בהמה עליו, אף לר' ישמעאל**, שמחייב שתיים בזכר, בענין זה אינו חייב אלא אחת, דכי כתיב קרא [שכאשר (אמר הכתוב)] "לא יהיה קדש" — בגברי כתיב [באנשים נאמר]. שמושג הזנות ("קדש") לא שייך בבהמה. זה היה הסברו של ר' יוחנן, שמדובר במשנתנו באנשים, ולכן יש למחוק מן הרשימה במשנתנו את האשה המביאה בהמה עליה, ולהוסיף את המביא זכור עליו, וכשיטת ר' ישמעאל, ר' אלעזר משמיהו [משוחן] של רב אמר: משנתנו אמנם עוסקת באנשים ולא בנשים, ומכל מקום אין למחוק אשה הנרבעת לבהמה מן המשנה, שכן התנא תני [שוחן] במשנתנו שלשים ושלש חטאות, עבירות כרת שמביא עליהן חטאת, ותני [הוא שוחן] עוד שלש כריתות שאינן בכלל רשימה זו, ובכללן אשה הנרבעת לבהמה, כדי לסיימניהו [לסיים, להכליל אותן] ברשימת כריתות שבתורה. ומנין? דקתני סיפא [שהרי הוא שונה בסוף המשנה]: **פסח ומילה במצות עשה, ויש לשאול: פסח ומילה אמאי קתני להו** [מדוע שונה אותם? ואיתמא לאיתויי קרבן עליהון [ואם תאמר כדי להביא קרבן עליהם]. אם ביטל אותן בשגגה, מי מייתי [האם הוא מביא? והתניא [והרי שנויה ברייתא]: הוקשה [והשוותה] כל התורה כולה לעבודה זרה לענין קרבן חטאת לעובר בשגגה, דכתיב [שנאמר] בקרבן חטאת: "תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה. והנפש אשר תעשה ביד רמה וכי את ה' הוא מגדף" (במדבר טו, כט — ל), והיא עבודה זרה: מה עבודה זרה היא ציווי של שב ואל תעשה, ומתחייב חטאת אם עשה בשגגה — אף כל עבירות שחייבים עליהן חטאת בשגגה, הן דברים שהתורה מצווה בשב ואל תעשה, ולא במצוות עשה! אלא לאו שמע מינה [האם לא נלמד מכאן] כי תנא [שוחן] שלשים ושלש חטאות מאן דעבדי [למי שעושים] אותן בשוגג, והדר תנא [וחזר [שוחן] להכליל אותן] בתוך רשימת הכריתות ומסכמים: אכן, שמע מינה [למד מכאן] שכך הוא.

ו[שוחן] עוד שלש כריתות כדי לסיימניהו שבתורה, והן: אשה הנרבעת, פסח ומילה. ובתורה, והן: אשה הנרבעת, פסח ומילה.

ג שנינו במשנה ברשימת הכריתות שמביאים על כל אחת מהן חטאת: המחלל את השבת. אמרי [אומרין] על כך בתמיהה: הרי מלאכות שבת ארבעים חסר אחת הוויין [הן], ומתחייב חטאת על כל אחת ואחת מהן! אמר ר' יוחנן: תנא [שוחן] במשנתנו מקרה שעשה מלאכות הרבה בשגגת שבת, ששכח ששבת היא, וזדון מלאכות, שידוע שמלאכות אלה אסורות בשבת, שבמקרה זה לא מחייב אלא חדא [אינו מתחייב אלא חטאת אחת]. משום שהיתה רק שגגה יסודית אחת, ולא כמה שגגות נבדלות. דתניא [ושנויה ברייתא]: נאמר לגבי קרבן חטאת "נפש כי חטאת בשגגה מכל מצוות ה' אשר לא תיעשנה ועשה מאחת מהנה" (ויקרא ד, ב), ודרשו חכמים את "מאחת מהנה" בכמה אופנים, וכיניהו כאלו נאמר "ועשה אחת הנה", שיש "הנה" (שגגות רבות) שהיא "אחת" (שגגה אחת, שמתחייב עליה רק חטאת אחת, כיצד? כאשר עשה מלאכות רבות בשגגת שבת וזדון מלאכות, שידע שהן אסורות בשבת. ושואלים: וניתני [וששוחן] כאן התנא זדון שבת ושגגת מלאכות, שהוא יודע ששבת היום, אבל שגג בכל אחת מהמלאכות, שלא ידע שהן אסורות, דמחייב [שמתחייב] אז ארבעים חסר אחת חטאות! דתניא [ושנויה ברייתא]: "ועשה מאחת מהנה" — פעמים שחייב חטאת אחת על כולן, ופעמים שחייב חטאת על כל אחת מהן. וכן מצאנו דתניא [ושנויה ברייתא]: "אחת" שהיא "הנה", וכן מצאנו דתניא [ושנויה ברייתא]: "אחת" שהיא "הנה", שיש שאדם שגג אחת ומביא עליה חטאות רבות, בזדון שבת ושגגת מלאכות! ומשיבים: התנא שגגת שבת וזדון מלאכות עדיפא ליה [עדיף לו] לשנות, כדי להודיש דמחטאת מיהא לא מייפטר [ובכלל מקרה ששגג בשבת מחטאת אחת על כל פנים לא נפטן]. ומעירים: וכן אתה מוצא שהתנא הולך במשנתנו בדרך זו גבי [אצל] עבודה זרה, דקתני [שחוא שוחן] בה כרת אחת, למרות שחייב על כל אחת מדרכי עבודתה: שחטתה, הקטרה, ניסוך והשתחווייה, וכיצד — כאשר היתה שגגת עבודה זרה, שיש ידע שהוא עובר עבודה זרה, וזדון עבודות, שידוע שעבודות אלה אסורות לעבודה זרה. ושואלים: שגגת עבודה זרה היכי דמי [כיצד היא בדיוקן]? אילימא דחזא [אם תאמר] שעמד בבית עבודה זרה וסבר בית הכנסת היא, והשתחוה שם לה" — הרי לבו לשמים, שהשתחוה לה, ולא לעבודה זרה, ואין מקום לחייבו כלל! ואלא תאמר דחזא אנדרטא וסגיד לה [שראה שטל אדם. שלא נעשה לשם עבודה זרה, והשתחוה לו, גם על כך יש לתמוה: כמה מדובר? אי דקבליה עליה [אם קיבל אותו עליו] באלוה, שהוא משתחוה לו לשם פולחן — בר [בן] סקילה הוא, כלומר, מויד הוא ולא שוגג! ואי דלא קבליה [ואם שלא קיבל אותו] באלוה, אלא רק משתחוה מחמת הנימוס — לאו מידי הוא [אין זה כלום]. אין זו עבודה זרה כלל! אלא הכוונה היא שהשתחוה לעבודה זרה, וידע שהיא עבודה זרה, ואולם עשה זאת לא מתוך שקיבלה כאלוה, אלא מאהבה ומיראה, משום שהוא אוהב או מתיירא מאדם, ועושה זאת למענו, וכזה היתה שגגתו. הניחא [וח. נוח.] לשיטת אב"י שאמר שבמקרה כזה חייב חטאת, אלא לשיטת רבא שאמר שבכגון זה פטור, מפני שאינו מקבלה עליו כאלוה, מאי איכא למימר [מה יש לומרן]?

עיונים

דכי כתיב קרא בגברי כתיב גם ר' אלעזר בשם רב, סבור כי המשנה נשנית באנשים, ולא בנשים, אלא שלשיטתו אין צורך להעמיד את המשנה כדעת ר' ישמעאל, ולהוסיף את המביא זכור עליו, אלא כדעת ר' עקיבא (שהרי סופה של המשנה, מגדף, הוא כשיטתו). וכן אין צורך למחוק את האשה הנרבעת מן הרשימה שבמשנה, מפני שהמשנה מונה לא רק את החטאות שבאנשים, אלא מוסיפה עליהן שלוש עבירות שיש בהן עונש כרת, האחת המיוחדת לאשה — שנרבעת לבהמה, ועוד שתיים שהן מצוות עשה, ואין עליהן חטאת. ושאלו בעלי התוס': אם רצונו להשלים את מנין הכריתות, גם אם אין בהן חטאת. מדוע לא שנה גם המביא זכור עליו והביא בהמה עליו ועוד? ויש שהסביר כי אינו מוסיף אלא את אלו שהכתוב הזכיר בהם כרת במפורש לעצמם (רבינו ברוך בשי"מ).

דמחטאת מיהא לא מויפטר אבל העושה בודון שבת — יש שלא יתחייב כלל בחטאת, אם עשה גם את המלאכות בודון (רבינו גרשום). רש"י הביא שני פירושים נוספים: האחד — כדי לחדש שלמרות שהזיד בכל המלאכות אינו נפטר בפחות מחטאת אחת. ועוד הסביר כי אם היה שותה שחייב שלושים ותשע חטאות על חילול שבת — הלכה זו אינה מתקיימת תמיד, שכן אם שגג הן לגבי שבת והן לגבי מלאכות אינו חייב אלא חטאת אחת. הרי לבו לשמים שאל בעל ערוך לר': אם אין איסור עבודה זרה כשליכו לשמים, כיצד אמרו חכמים שכשאתנסיס אדם לעבודה זרה ייהרג ואל יעבור (סנהדרין עז,א)? והסביר שכל האמור כאן אינו אלא במשאתחווה, שאדם עושה כן לשמים, אבל דבר שאין עושים כמותו לשמים — אין מקום לומר כן, ועוד, שאין אמורים לבו לשמים אלא אם הוא עושה כן מעצמו, אבל אם כאשר הוא עושה זאת על פי ציווי של אחרים, ודעתם לעבודה זרה — אין לומר כן, אלא אם כן אמר בפירוש שעושה זאת לשם שמים. ואי דלא קבליה באלוה לאו מידי הוא הראשונים התקשו ממה שנאמר במסכת סנהדרין (סד,א) שהזורק אבן למרקוליס, למרות שמתכוון לכוונה, הואיל ודרך עבודתו בכך — חייב. ואכן רש"י ורבינו גרשום פירשו כי אנדרטא זו אינה עבודה זרה, אלא פסל של אדם שנעשה לנוי וכבוד, והשתחוואה זו אינה אלא מעשה של נימוס, ולא פולחן. ויש שהסביר כי במסכת סנהדרין מדובר כשקיבל את המרקוליס עליו לאלוה, והרי עבודתו היא בדרך ביוין (רא"ש בשי"מ). ויש שכתב שכל העובד לעבודה זרה כדרכה — חייב, אלא אם כן עושה מעשה שיש בו להזיכר שאינו מקבלו עליו לאלוה, ועל כן מדובר כאן (רבינו ברוך שם).

אלא מאהבה ומיראה כלומר, ששגג בעיקר עבודה זרה, כגון כאשר עושה לה עבודה בכונה. אבל אינו עושה זאת מפני שהוא מייחס לה אלהות, אלא בגלל גורם חיצוני. ורוב הפרשנים פירשו כי הכוונה היא —

מסורת הש"ס

ז. סנהדרין שם. וראה ירושלמי סנהדרין שם.

ח. מכות יג,ב. וראה שבת קגג,ב. קנד,א. יבמות ט,א. קידושין לה,א. הוריות ח,א.

ט. כריתות ב,ב. (ושם סומנו מקבילות).

י. שבת ע,ב. קגב. סנהדרין סב,א. ירושלמי שבת פ"ז הי"א. ילקוט שמעוני תורה שצא.

יא. שבת ע,א. סנהדרין סב,א. ירושלמי שם. תוי"כ ויקרא ד, כב. ילקוט שמעוני תורה שצא.

יב. שבת ע,א. קגב. סנהדרין סב,א. ילקוט שמעוני תורה שצא. יג. (כל הענין) שבת ע,ב. סנהדרין סב,ב.

גרסות

קרי ביה לא תשיבי בכת"י ועוד ובש"י: קרי ביה לא תשכב.

הא אמר אב"י בכת"י ועוד מלים אלו חסרות ויש בכת"י: אמר אב"י ויש: הא קאמרינן.

דכי כתיב קרא בגברי כתיב בכת"י: דכי כתיב לא יהיה קדש בגברי כתיב.

ובש"י: לסיומניהו בכריתות יש בכת"י ובש"י: לסיומניהו לכריתות.

פסח ומילה במצות עשה כרוב כת"י: פסח ומילה מצות עשה.

מאן דעבדי בשוגג בכת"י ועוד חסרות מלים אלו ויש בכת"י: למאן דעבדינהו בשוגג.

תנא שגגת בכת"י ועוד ובש"י: תנא תנא שגגת.

דזניא ועשה מאחת מהנה... דזניא... ושגגת מלאכות יש בכת"י כבשבת קגב. דזניא ר' יוסי אומר ועשה אחת ועשה הנה... וא"ר יוסי בר חנינא מאי טעמא דר' יוסי... ושגגת מלאכות הנה שהיא אחת שגגת שבת וזדון מלאכות.

זניא אחת שהיא הנה בכת"י ועוד: ותניא אחת שהיא הנה וכן הניה בש"י.

דעמד בבית עבודה זרה בכת"י ועוד: דחזא ע"ז ויש בכת"י: דחזא בית ע"ז.

דקבליה עליה כאלוה יש בכת"י: דקבליה עליה כאלוה.

בר סקילה הוא בכת"י ועוד: מויד הוא כבמקבילות.

לאו מידי הוא בכת"י: לאו מידי הוא ויש בכת"י: לא כלום הוא וראה רש"י ויש בכת"י: לאו מידי קעביד.

לשון

אנדרטא

מקור המלה הוא ביוונית, כנראה ἀνδριστεῖος (אנדריאסטוס) פסל של אדם.

ברומי עצמה נעשו פסלים אלה רק לשם כבוד. אבל במחוזות הרחוקים יותר פעמים שהיו מייחסים לקיסר עצמו אלוהות, והדבר תלוי בכוונתו של המשתחוה אם מקבלה כאלוה או לא.

שלישים ושש

פרק ראשון

ג י"ב

אלא באומר מותר – לַעֲבֹד עֲבוּדָה זֹרָה, דְּהֵיִינוּ שִׁגְגַת עֲבוּדָה זֹרָה וְשִׁגְגַת עֲבוּדוֹת. דַּעַד כִּאֵן לֹא בִּעָא מִינֵיהּ רַבָּא מֵרַב נַחֲמָן – הֵעֵלֵם זֶה וְזֶה צִדּוּ מַהּוּ? צַפְרִק "לִרְעֵב מֵימוֹת" (סְנַהֲדְרִין סָבָל). רַב פִּפְא אָמַר מִשְׁכַּחַת לֵה בְּתִינוּק שֶׁנִּשְׁבַּח לְבִין הַגּוֹיִם – שִׁגְגַת עֲבוּדָה זֹרָה וְחֻדוּן עֲבוּדוֹת – כְּגוֹן שְׁמֹר וְשִׁמְעָה שְׂאֻמָּה עֲבוּדָה זֹרָה שֵׁשְׁנָה שֶׁסֶ אֶסְרוּהָ צַרְעֵב עֲבוּדוֹת הַלְלוּ, וְהֵי עֲבוּדוֹת הַרֹב לְדַעֵי דְלִסְרִין. שִׁגְגַת עֲבוּדָה זֹרָה – דְּסַסְרוּ אֵין

אַלְא בְּאוּמְר מוּתֵר, **דְּיַעַד כִּאֵן לֹא קִבְעֵי מִינֵיהּ רַבָּא מֵרַב נַחְמָן אַלְא אֵי חֲדָא מַחִיב אֵי תְרַמֵי מַחִיב**, **אַבְּל מִיפְטֵר לְגַמְרֵי לֹא בְּעָא מִינֵיהּ**. רַב פִּפְא אָמַר: **מִשְׁכַּחַת לֵה בְּתִינוּק שְׁנַשְׁבָּה לְבִין הַגּוֹיִם**, **דְּיַדַע דְּאַסִּירָא עֲבוּדָה זֹרָה**, וְהֵי עֲבוּדָה זֹרָה לֹא יַדַע שְׂמִדוּרָב כְּגֹדֹל – כְּגוֹן דְקָא טַעֵי בְּהִדִין קֵרָא (נְהוּאָ טוּעָה בַּפְסוּק זֶה) שִׁנְאָמַר: "לֹא תַעֲשׂוּן אֲתֵי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב" (שְׁמׁוֹת כ, כ), **סַבֵר** [טְבוּר הוּא] **כִי אִסִירָא** [כִאֲשֵׁר אֶסְרוּהָ] הַשְׁתַּחֲוָּאָה לְעֲבוּדָה זֹרָה לַעֲבוּדָה זֹרָה שֶׁל **כֶּסֶף וְזָהָב**, אֲבַל דְּמִינֵי אַחֲרֵינֵי שְׂרִיא, דְּהֵיִינוּ שִׁגְגַת עֲבוּדָה זֹרָה וְוּדוּן עֲבוּדוֹת. **רַב אַחָא בְּרִיהַ דְרַב אֵיקָא מְשַׁמֵּיהַ דְרַב בִּיבִי אָמַר**: תַנָּא, **יֵשׁ שְׁבַת וְשֶׁם עֲבוּדָה זֹרָה קְתָנִי**. **מִמָּאֵי? מִדְקַתְנִי: הֲבָא עַל אַשְׁהּ וּבִתָּהּ וְעַל אַשְׁתּ אִישׁ; וְהָא יֵשׁ בְּתוּ מְאָנוּסְתוּ דְלָא קְתָנִי לָהּ!** – **אַמְרֵי: דְכְתִיבְן קְתָנִי, דְלָא כְתִיבְן לֹא קְתָנִי**. – **וְהֵאִיקָא בְּת אַשְׁתּוּ וּבַת בְּתָהּ וּבַת בָּנָהּ, דְכְתִיבָא וְלָא קְתָנִי!** **אַלְא שֶׁם אַשְׁהּ וּבִתָּהּ קְתָנִי, הָכִי נָמִי – שֶׁם שְׁבַת וְשֶׁם עֲבוּדָה זֹרָה קְתָנִי**. רַב אַחָא בְּרִיהַ דְרַב אֵיקָא רְמִי דִילֵיה אַדְלִילֵיה: **מִי אָמַר רַב בִּיבִי בַר אֲפֵי הָכִי, שֶׁם שְׁבַת קְתָנִי וְשֶׁם עֲבוּדָה זֹרָה קְתָנִי? וְהֵאִיתְמַר: הַמְעַלָּה אַבְרִי פְּנִים בַּחוּץ – חֲתִיב, אַבְרִי חוּץ בַּחוּץ – חֲתִיב; וְקַשְׂיָא לֵיהּ לְרַב בִּיבִי בַר אֲפֵי: יֵאֵי הָכִי, הָא דַתְנָן: שְׁלֹשִׁים וְיֵשׁ כְּרִיתוֹת בַּתּוּרָה – תְּלָתִין וְשִׁבְעַ נִינְהוּ, דְאַיְכָּא הַמְעַלָּה וְהַמְעַלָּה! מֵאֵי קַשְׂיָא לֵיהּ? נִישְׁנֵי: שֶׁם הַעֲלָאָה קְתָנִי! – מִי דְמִי? שְׁבַת וְעֲבוּדָה זֹרָה תַנָּא יְתֵהוּן אַבְינִיכֵיהוּן, גְּבִי כְרִיתוֹת דְאַיְרִיא – מְשֻׁנֵי: שֶׁם שְׁבַת קְתָנִי שֶׁם עֲבוּדָה זֹרָה קְתָנִי; גְּבִי הַעֲלָאָה מִי תַנָּא יְתֵהוּן בִּינִיכֵיהוּן דְשְׁנֵי הָכִי?**

בְּעָא מִינֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה מְרַבִּי זִירָא: שְׁתֵּי כְרִיתוֹת וְלֹא אַחַד, מַהּוּ? אָמַר לֵיהּ: שׁוּחֵט וְהַעֲלָה קְאָמְרַתָּ? הֵינִי שְׁנֵי לְאוּרִין נִינְהוּ; אֵי לְמֵאן דְגָמַר מַגְזֵרָה שְׁוּה, וְנֶאֱמַר כִּאֵן הֲבָאָה וְנֶאֱמַר לְהֵלֵן הֲבָאָה, מַה לְהֵלֵן לֹא עֲנַשׁ אַלְא אַם כִּין הִזְהִיר, אָף כִּאֵן לֹא עֲנַשׁ אַלְא אַם כִּין הִזְהִיר; לְמֵאן דְמִיַתֵי לָהּ בְּהִיקְשׁ, הַאֲמַר קְרָא: "שֶׁם תַעֲלָה... וְשֶׁם תַעֲשֶׂה", מְקִישׁ שְׁחִיטָה לְהַעֲלָאָה, מַה הַעֲלָאָה לֹא עֲנַשׁ אַלְא אַם כִּין הִזְהִיר, אָף שְׁחִיטָה לֹא עֲנַשׁ אַלְא אַם כִּין הִזְהִיר! דְלְמָא שְׁתֵּי מִיתוֹת וְלֹא אַחַד קְאָמְרַתָּ, מַה הָיָא – אוֹב וְיַדְעוּנִי.

אלא מוצא אתה שגגת עבודה זרה באומר מותר לעבוד עבודה זרה, שאינו יודע שיש איסור בדבר, שעד כאן לא קבעי מיניה [לא שאל ממנו] רבא מרב נחמן בהלכות שבת, מה דינו של מי שנעלם ממנו ששבת היום, וגם שמלאכות אלו שהוא עושה אסורות, אלא אי חדא מחייב אי תרתי מחייב [אם אחת הוא חייב או שתיים הוא חייב]. אבל מיפטר לגמרי לא **בעא מיניה** [להיפטר לגמרי לא שאל אותו]. **רב פפא אמר: משכחת לה [מוצא אתה אותה] שגגת עבודה זרה בתינוק שנשבה לבין הגוים, דיעד דאסירא** [שיודע שאסורה] **עבודה זרה, והני [ואותן] עבודה זרה שהוא עובד לא ידע דאסירן** [אינו יודע שהן אסורות]. ואי בעית אימא [ואם תרצה אומר]: **אפילו תימא [תאמר] שמדובר בגדול – כגון דקא טעיי בהדין קרא** [שהוא טועה בפסוק זה] **שנאמר: "לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב"** (שמות כ, כ), **סבר** [טבור הוא] **כי אסירא** [כאשר אסורה] **השתחואה הרי זה לעבודה זרה של כסף וזהב, אבל דימיני אחריני שריא** [של מינים אחרים, כגון של עץ ואבן, מותרת], **דהיינו [שהרי זו] שגגת עבודה זרה וזדון עבודות. ושבים לשאלה ששאלנו מתיחלה: מדוע לא שנה התנא את כל מלאכות השבת ברשימת הכריתות שבמשנה (שמביאין על כל אחת חטאת בפני עצמה)? רב אחא בריה [בנו] של רב איקא משמיה [ממנו] של רב ביבי אמר: התנא, שם [ענין] שבת, וכיוצא בזה שם עבודה זרה קתני [הוא שונה], ולא נכנס לפרטי החטאות שיש בכל אחת. ממאי [ממה] אתה למד זאת? מדקתני [ממה שהוא שונה במשנתנו]: הבא על אשה ובתה ועל אשת איש, והא [והרי] יש בתו מאנוסתו דלא קתני לה [שאינו שונה אותה], למרות שגם היא בכלל חייבי הכריתות! אלא לא שנאה משום שגם היא בכלל "אשה ובתה". בתשובה לכך אמרי [אומרים]. אין מכאן ראיה, שכך יש לומר: דכתיבן קתני, דלא כתיבן לא קתני [אלה] כתובות במקרא במפורש הוא שונה, שאנן [כתובות אינו שונה], ובתו מאנוסתו אנו למדים ממדרש הכתובים, ואינה כתובה במפורש. ומקשים: והאיכא [והרי יש] **בת אשתו** [מאיש אחר] **ובת בתה ובת בנה, דכתיבא** [והוא שונה]. בתורה, ולא קתני [ואינו שונה] אותן במשנה! אלא צריך אתה לומר כי שם אשה ובתה קתני [הוא שונה]. הכי נמי [כך גם כן] יש לומר: שם שבת ושם עבודה זרה קתני [הוא שונה]. ומעירים: רב אחא בריה [בנו] של רב איקא רבי דיליה אדיליה [השליד] שמועה שלו. של רב ביבי על שמועה אחרת שלו]. וכך אמר: מי [האם] אמר רב ביבי בר אביי הכי [כך]. שם שבת קתני [הוא שונה] ושם עבודה זרה קתני [הוא שונה]? והאייתמר [נהרי נאמר]: המעלה אברי פנים בחוץ, ששחט קרבן במקדש כדוני, והעלה את איבריו על מזבח מחוץ למקדש – חייב חטאת אם עשה זאת בשוגג. וכן אם מעלה אברי קרבן שנשחט מחוץ למקדש,**

בחוץ לצורך קרבן – גם הוא חייב. וקשיא ליה [והיה קשה לו] לרב ביבי בר אביי: אי הכי [אם כך], הא דתנן [זו ששינונו] במשנתנו: שלשים ושש כריתות בתורה – הלא תלתין ושבע נינהו [שלושים ושבע הם]. דאיכא [יש] המעלה איברי פנים בחוץ, והמעלה איברי חוץ בתורה – הלא תלתין קשיא ליה [מה קשה לו]? נישני [שיתרן] גם במקרה זה: שם העלאה קתני [הוא שונה]! ודוחים: מי דמי [האם הדברים דומים] שבת ועבודה זרה תנא יתהון אבינכיהון [שנה אותם את פרטי החיוב שבהם במקומם] של שבת – שם שבת קתני [שונה]. אבל גבי [אצל] חיובי העלאה, מי תנא יתהון בינכיהון [האם שנה אותם במקומם] דשני הכי [שהוא יכול לתרץ כך]? בעקבות מה שאמר ר' אלעזר בעמוד הקודם, שאם יש שני איסורי לאו, וזכרת אחת לשניהם, ועשה שניהם כאחד – חייב על כל אחד מהם חטאת בפני עצמו, בעא מיניה [שאל אותן] ר' ירמיה מר' זירא: אם יש שתי כריתות ולאו אחד כתוב בהן, מהו? האם יתחייב חטאת על כל בעירה? אמר ליה [לו]: האם לגבי שוהט קדשים בחוץ והעלה איברי קרבן בחוץ קאמרת [אומר אתה]? והלא הני [אלה] שני לאוין נינהו [הם]. אי למאן דגמר [אם לדעת מי שלומד] דבר זה מגזירה שוה, ממה שנאמר כאן הבאה: "אשר ישחט חוץ למתנה ואל פתח אהל מועד לא יביאנו" (ויקרא יז, ד), ונאמר להלן הבאה: "אשר יעלה עולה או זבח ואל פתח אהל מועד לא יביאנו" (שם ט), מה להלן בהעלאה לא ענש כרת אלא אם כן הזהיר, לומר דמיית' לה [למי שנביא]. לומר אנתן [והתבונן]. "שם תעלה... ושם תעשה" (ויקרא יז, יד), מקיש (משווה) שחיטה ("תעשה") להעלאה, מה העלאה לא ענש אלא אם כן הזהיר, אף שחיטה לא ענש אלא אם כן הזהיר. ולדברי שניהם הרי זה כאילו נאמר לאו מפורש בתורה גם ביחס לשחיטה. דלמא [שמא] לגבי שתי מיתות ולאו אחד קאמרת [אומר. שואל אותך]. כלומר, שתי עבירות שחייב מיתה על כל אחת מהן כשעשאן בעדים ובהתראה, האם גם מביא שתי חטאות נפרדות כשעשאן יחדיו בשוגג, למרות שיש בהן רק לאו אחד? ומה היא, במה מדובר – באוב וידעוני.

עיונים

אלא באומר מותר כלומר, שאינו יודע שיש כלל איסור עבודה זרה. ורש"י כתב כי לפי הסבר זה של הגמרא, לא ניתן להעמיד את המשנה בשגגת עבודה זרה חוץ עבודתו. אלא בשגגת עבודה זרה ושגגת עבודתו. ובמסכת סנהדרין (סנהדרין סבא) כתב באופן מעט שונה, כי אף שאין כאן דוח עבודתו, מכל מקום מתקיים בכך "הנהגה שהיא אחת", כלומר שמתחייב חטאת אחת על כמה איסורים שונים, שהוא יסוד הדיון כאן. ואילו רבינו גרשום הסביר כי עצם הכוונה לעבד קרייה "דוח עבודתו".

ולגופם של הדברים, יש שהסבירו ש"אומר מותר" שמדובר עליו כאן הוא מי שידע מתחילה שיש איסור עבודה זרה, אלא שטעה או שכח. אבל מי שלא ידע כלל שיש איסור עבודה זרה, מחמת שגדל בין הגויים וכדומה – הרי זה אנט ופטור מכל קרבן (בשי"מ, כפי שאכן כתב רש"י בסוף פירושו למשנה. וראה בהז' תל"ג). אמנם יש שכתבו להיפך, שחטאת באה גם במקרה של תינוק שנשבה ולא ידע כלל, ואדריבה, דווקא במקרה זה מדובר כאן (רא"ש בשי"מ). וראה ב"אורח ההלכה".

בתינוק שנשבה וכו' והרי יש כאן שגגת עבודה זרה, וזדון עבודתו, שהוא מתכוון לעבוד עבודה זרה זו, אלא שסבור שאינה אסורה (רש"י). וראה בשי"מ ועוד (כשם רבינו תם בספר הישר, ואינו לפננו) שמחקו חלק מגרסת הגמרא כאן, והסבירו שרב פפא אינו מציג פתרון אחר, אלא מפרט את מה שנאמר לעיל לשיטת רבא "באומר מותר".

תנא שם שבת ושם עבודה זרה קתני כלומר, שלא כדברי ר' יוחנן, שהתנא מתייחס במשנה למקרה מסוים, של שגגת שבת חוץ מלאכות, ובאופן זה התרכנו למצוא מקרה דומה גם בעבודה זרה, מציג רב ביבי הסבר אחר, כללי יותר, הנוגע גם לכריתות אחרות שנאמרו בתורה ולא נזכרו לעצמם במשנה. וכן הסבירו בירושלמי (סנהדרין פ"ז ה"ז) מדוע לא שנו כאן את הבא על אביו או על אחי אביו (שלפי אחת ההבנות, הם כתובים במפורש בתורה) – מפני ששם זכר אחיו הוא.

והאיכא בת אשתו ובת בתה ובת בנה דכתיבא רק בת בתה ובת בנה כתובות בתורה (ויקרא יח, יז). ואולם בת אשתו אינה כתובה כשלעמה, אלא היא עצמה "אשה ובתה" ששנינו במשנה (שם). ואכן יש שהציעו למחוק מכאן "בת אשתו" (באר שבע וחק נתן). ויש שהציע כי ב"אשה ובתה" שבמשנה מדובר על בת אשתו ממנו, כלומר, בתו, וכאן מדובר על בת אשתו מאיש אחר (ברכת הובה). וראה עוד בעל"ג שהציע לגרוס "בת אשתו", ובהגות רא"מ הורוץף.

גבי העלאה מי תנא יתהון בינכיהון רש"י במסכת זבחים (ק"א) העיר שבמשנה שם (ק"א), נזכרו שני אלה. אלא שהואיל ובשחט בחוץ והעלה בחוץ יש מחלוקת – אין הדבר נחשב לענין זה. ורבינו גרשום פירש:

מסורת הש"ס

א. שבת ע.ב.ב. סנהדרין טב,א–ב. ב. וראה מכות ט.א.

ב. ראה שם. שבעות יט.א. כו.א.

ג. ענין זה) שבת סח,א–ב (מחלקת). שבעות ה.א.

ד. (תירוץ זה) ירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ו.

ה. (בשינו) זבחים קז,א. וראה משנה שם קז,א.

ו. זבחים קז,א. וראה ירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ו.

ז. זבחים קז,ב.

ח. שם קז,א. וראה שם קיח,א.

ירושלמי כלאים פ"ח ה"א. שם שבת פ"ז ה"ב. שם סנהדרין פ"ז ה"ה.

גרסות

ידע כאן – רב פפא אמר משכחת לה בכתיב: רב פפא אמר משכחת לה וכן גרסת ר"ת ועוד (ראה שי"מ). ויש בכתיב: ומשכחת לה.

ידע כאן יש בכתיב: עד כאן.

אלא אי חדא מחייב אי תרתי מחייב יש בכתיב: אלא אי לאיחיובי חדא אי לאיחיובי תרתי.

רב פפא אמר יש בכתיב: אמר רב פפא.

ידיד דאסירא – דאסירן בכתיב ועוד חסר משפט זה וראה ב"ש ובח"ז.

זדון עבודות בכתיב חסרות מילים אלו, וכן הביא בשי"מ.

משמיה דרב ביבי בכתיב ועוד: **משמיה דרב ביבי בר אביי** ובקצת כתיב חסרות מילים אלו.

בת אשתו ובת בתה בב"ש הציע לגרוס: **בת בתה** ובבחי"ז: **בת אשתו ובת בתו** וכן הגיהו בדפוסים החדשים וראה הגהות רא"מ הורוץף.

והאייתמר יש בכתיב: והא קתני.

אי הכי הא דתנן – דאיכא בכתיב: אי הכי יתני המעלה והמעלה וכן הביא בשי"מ.

אבינכיהון יש בכתיב ובמקורות: בבונכיהון ובערך (ערך כו א'): **בכנהיהון** ובכתיב ועוד: **בכונכיהון**.

דשני הכי בכתיב: **דלישני הכי**.

שוחט והעלה בכתיב: **שוחט ומעלה**.

למאן דמייתי לה בכתיב: **[1]אי למאן דמייתי לה** וכן בשי"מ.

מה היא אוב וידעוני ברוב כתב"י: **[1]מאי היא אוב וידעוני**.

לשון

בינכיהון

מלה זו, המופיעה גם בצורה "בינכיהון", מקורה כנראה בפרסית הבינונית bunak במשמעות בסיס, מקום, וכאן – כמובן מקומן העיקרי של הלכות אלו. לפי ספר הערך (כו א') המלה כאן היא "ביכנהיהון", כמו "ביכנהיון", ולפי זה יסודה כנראה בפרסית "כאנא", כמובן דומה של גוע, בעליל (עליו יושב העלה).

תוספות

דילמא שתי מיתות וכו' – "וימותו גו' דמיהם

בם" (ויקרא כ). אבל מוכתיב "וימותו"

לשון רבים לא משמע חילוק, דבעריות נמי כתיב

"ונכרתו" לשון רבים, ואפילו הכי איצטרך קרא לחלק.

אי חייב על כל אחד מהם חטאת בפני עצמו, בעא מיניה [שאל אותך] ר' ירמיה מר' זירא: **אם יש שתי כריתות ולאו אחד כתוב בהן, מהו? האם יתחייב חטאת על כל בעירה? אמר ליה [לו]: האם לגבי שוהט קדשים בחוץ והעלה איברי קרבן בחוץ קאמרת** [אומר אתה]? והלא הני [אלה] שני לאוין נינהו [הם]. אי למאן דגמר [אם לדעת מי שלומד] דבר זה מגזירה שוה, ממה שנאמר כאן הבאה: "אשר ישחט חוץ למתנה ואל פתח אהל מועד לא יביאנו" (ויקרא יז, ד), ונאמר להלן הבאה: "אשר יעלה עולה או זבח ואל פתח אהל מועד לא יביאנו" (שם ט), מה להלן בהעלאה לא ענש כרת אלא אם כן הזהיר, לומר דמיית' לה [למי שנביא]. לומר אנתן [והתבונן]. "שם תעלה... ושם תעשה" (ויקרא יז, יב), מקיש (משווה) שחיטה ("תעשה") להעלאה, מה העלאה לא ענש אלא אם כן הזהיר, אף שחיטה לא ענש אלא אם כן הזהיר. ולדברי שניהם הרי זה כאילו נאמר לאו מפורש בתורה גם ביחס לשחיטה. דלמא [שמא] לגבי שתי מיתות ולאו אחד קאמרת [אומר. שואל אותך]. כלומר, שתי עבירות שחייב מיתה על כל אחת מהן כשעשאן בעדים ובהתראה, האם גם מביא שתי חטאות נפרדות כשעשאן יחדיו בשוגג, למרות שיש בהן רק לאו אחד? ומה היא, במה מדובר – באוב וידעוני.

אלא באומר מותר כלומר, שאינו יודע שיש כלל איסור עבודה זרה. ורש"י כתב כי לפי הסבר זה של הגמרא, לא ניתן להעמיד את המשנה בשגגת עבודה זרה חוץ עבודתו. אלא בשגגת עבודה זרה ושגגת עבודתו. ובמסכת סנהדרין (סנהדרין סבא) כתב באופן מעט שונה, כי אף שאין כאן דוח עבודתו, מכל מקום מתקיים בכך "הנהגה שהיא אחת", כלומר שמתחייב חטאת אחת על כמה איסורים שונים, שהוא יסוד הדיון כאן. ואילו רבינו גרשום הסביר כי עצם הכוונה לעבד קרייה "דוח עבודתו".

ולגופם של הדברים, יש שהסבירו ש"אומר מותר" שמדובר עליו כאן הוא מי שידע מתחילה שיש איסור עבודה זרה, אלא שטעה או שכח. אבל מי שלא ידע כלל שיש איסור עבודה זרה, מחמת שגדל בין הגויים וכדומה – הרי זה אנט ופטור מכל קרבן (בשי"מ, כפי שאכן כתב רש"י בסוף פירושו למשנה. וראה בהז' תל"ג). אמנם יש שכתבו להיפך, שחטאת באה גם במקרה של תינוק שנשבה ולא ידע כלל, ואדריבה, דווקא במקרה זה מדובר כאן (רא"ש בשי"מ). וראה ב"אורח ההלכה".

בתינוק שנשבה וכו' והרי יש כאן שגגת עבודה זרה, וזדון עבודתו, שהוא מתכוון לעבוד עבודה זרה זו, אלא שסבור שאינה אסורה (רש"י). וראה בשי"מ ועוד (כשם רבינו תם בספר הישר, ואינו לפננו) שמחקו חלק מגרסת הגמרא כאן, והסבירו שרב פפא אינו מציג פתרון אחר, אלא מפרט את מה שנאמר לעיל לשיטת רבא "באומר מותר".

תנא שם שבת ושם עבודה זרה קתני כלומר, שלא כדברי ר' יוחנן, שהתנא מתייחס במשנה למקרה מסוים, של שגגת שבת חוץ מלאכות, ובאופן זה התרכנו למצוא מקרה דומה גם בעבודה זרה, מציג רב ביבי הסבר אחר, כללי יותר, הנוגע גם לכריתות אחרות שנאמרו בתורה ולא נזכרו לעצמם במשנה. וכן הסבירו בירושלמי (סנהדרין פ"ז ה"ז) מדוע לא שנו כאן את הבא על אביו או על אחי אביו (שלפי אחת ההבנות, הם כתובים במפורש בתורה) – מפני ששם זכר אחיו הוא.

והאיכא בת אשתו ובת בתה ובת בנה דכתיבא רק בת בתה ובת בנה כתובות בתורה (ויקרא יח, יז). ואולם בת אשתו אינה כתובה כשלעמה, אלא היא עצמה "אשה ובתה" ששנינו במשנה (שם). ואכן יש שהציעו למחוק מכאן "בת אשתו" (באר שבע וחק נתן). ויש שהציע כי ב"אשה ובתה" שבמשנה מדובר על בת אשתו ממנו, כלומר, בתו, וכאן מדובר על בת אשתו מאיש אחר (ברכת הובה). וראה עוד בעל"ג שהציע לגרוס "בת אשתו", ובהגות רא"מ הורוץף.

גבי העלאה מי תנא יתהון בינכיהון רש"י במסכת זבחים (ק"א) העיר שבמשנה שם (ק"א), נזכרו שני אלה. אלא שהואיל ובשחט בחוץ והעלה בחוץ יש מחלוקת – אין הדבר נחשב לענין זה. ורבינו גרשום פירש:

כלום יש "מסכת העלאות", שם הם מפורשים, כדי לומר שהוא שונה כאן רק שם העלאה? שתי מיתות ולאו אחד וכו' **אוב וידעוני** רש"י כתב כי למדנו שכל אחד מהם חייב מיתה. ממה שנאמר: "אוב או ידעוני מות יומתו דמיהם בם" (ויקרא כ, כ), בלשון "אוי, רבינו גרשום למד זאת מן הביטוי הכפול "מות יומתו", ואילו בתוס' למדו זאת ממה שנאמר "מות יומתו" וגם "דמיהם בם". ולענין הלאו, רש"י וכן רבינו גרשום הביאו את הפסוק "לא ימצא כן וכי ושואל אוב וידעוני" (דברים יח, י–יא). ובמשנה ובמקומות אחרים הביאו רש"י את הכתוב: "אל תפנו אל האבות ואל הידוענים (ויקרא יט, לא). וראה סנהדרין סח,א בתוס' ובגליהן השי"ס.

אורה ההלכה

בתינוק שנשבה תינוק שנשבה לבין הגוים, וגדל ואינו יודע מה הם ישראל ולא דתם, ועשה הרבה עבירות, כשיודע לו שהוא ישראל ושואו מצווה על כל אלו – חייב להביא חטאת על כל בעירה ועבירה. כפי העולה ממסקנת הסוגיה במסכת שבת (סח,ב) (בסי"מ). (רמב"ם ספר קרבנות הלכות שגגות פ"ב ה"ז).

המעלה והמעלה הרמב"ם מנה בין חייבי החטאת את המעלה איברים מחוץ לעורה, ולא חילק בין איברי חוץ ואיברי פנים, ומשם דייקו כי אם עשה שניהם בהעלמה אחת – אינו מביא אלא חטאת אחת (ראה לח"מ ומל"מ סוף הל' מעשה הקרבנות פ"ח). וראה ליקוטי הלכות. (רמב"ם שם פ"א ה"ד).

שוחט והעלה השוחט קדשים, בין בפנים ובין בחוץ, והעלם מחוץ לעורה – חייב שתים, אחת על השחיטה ואחת על העלאה. ודין זה אפילו עשאן בהעלם אחד (רדב"ז). (רמב"ם ספר עבודה הלכות מעשה הקרבנות פ"ח ה"ה).

בעל אוב וידעוני העושה מעשה אוב או ידעוני בודין – חייב כרת, ואם היו שם עדים והתראה – נסקל. עשה בשוגג – מביא חטאת קבועה. וכך הוא מעשה האוב, שמקטיר קטורת ידעה ואוחז שרביט של הדיס בידו ומניפו, והוא מדבר בלאט בדברים ידועים אצלם, עד שישמע השואל כאילו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל בקול נמוך עד מאד, וכאילו אינו ניכר לאוזן, אלא במחשבה מרוגז בו. וכן הלוקח גולגולת המת ומקטיר לה ומנחש בה עד שישמע כאילו קול יוצא מתחת שחיו נמוך עד מאד ומשיבו, כל אלו מעשה אוב הם. ומעשה הידעוני – מניח עצם עוף ששמו ידוע בפיו, ומקטיר תעושה מעשים אחרים עד שיפול בנכפה וידבר בפיו דברים שעתידים להיות. הרמב"ם מנה ברשימת חייבי החטאות בעל אוב בפני עצמו, וידעוני במעשה בפני עצמו. וכתבו המפרשים כי פסק בירוש לקיש, שלא מנו במשנתנו ידעוני, מפני שעל מרוב און בו מעשה, וכדעת סתם הגמרא להלן ז,א (מל"מ). (רמב"ם ספר מדע הלכות עבודה זרה פ"ז ה"א–ב. ספר קרבנות הלכות שגגות פ"א ה"ד).

